

*Федяєва М.С.,
к.е.н., доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин
Херсонський державний університет*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

Вітчизняна наука, освіта зазнає активних реформативних впливів, зумовлених соціально-історичними, політичними, міжнародними обставинами, що вимагає впровадження нових підходів до організації освітнього процесу, підвищення рівня викладання та навчання, спрямування роботи професорсько-викладацьких та студентських колективів на утвердження академічної доброчесності в кожній академічній студентській групі, кафедрі, структурному підрозділі – учасників і організаторів як освітнього так і науково-дослідницького процесу.

Завдання щодо підвищення академічної культури, утвердження чесності та етичних цінностей при здобутті вищої освіти і проведенні та оприлюдненні результатів науково-дослідної роботи чітко прописані в Законі України «Про вищу освіту» (2014). Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), відповідні зміни, уточнення було внесено і до Закону України «Про вищу освіту» (2014) на рівні Верховної Ради України і тепер ці зміни є нормативно-правовою основою втілення академічної доброчесності в життя. Вони знайшли нове обґрунтування (розкриття) у тлумаченні змісту академічної доброчесності (п. II, ст. 1, Закон України «Про вищу освіту») [1].

Зміни також стосуються визначення терміну обов'язків науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників та здобувачів освіти [2].

Таким чином зміни до Закону України «Про вищу освіту» (2014) внесені на підставі закону «Про освіту» (2017) значно посилили увагу закладів вищої освіти до питань академічної доброчесності, як викладачами

так і студентами, магістрами, здобувачів освітнього рівня за програмами доктора філософії.

Також окремі положення щодо академічної доброчесності визначено у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015) та інших нормативних наказах, розпорядженнях та постановах Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти та науки України та інших Міністерств та відомств у підпорядкуванні яких знаходяться вищі заклади освіти [3].

Так, у Законі України «Про освіту» (2017) у статті 42. «Академічна доброчесність» чітко прописано саме поняття академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2].

Визначено завдання, шляхи виконання цих вимог, їх адаптація виконання на різних рівнях – від Міністерств та відомств до кожного учасника освітнього процесу – студента, магістра, аспіранта, докторанта, викладача, вченого.

Питання академічної доброчесності знайшли своє висвітлення, унормування у Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2015), які в більшості своїй торкаються безпосередньо наукових досліджень в галузі фундаментальних і прикладних наук а також оприлюднення результатів наукових досліджень. Так, в законі увага з акцентована на дотримання засад доброчесної конкуренції у розробці наукових проектів та подальшого втілення їх в практику [3].

Досить суттєве значення для реалізації завдань дотримання академічної доброчесності у вищих освітніх закладах України має прийняття Закону України «Про освіту» (2017) який у вересні 2017 року набув чинності. За цим законом запроваджено (уточнено, визначено) єдині для всіх рівнів освіти види порушень академічної доброчесності: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне

оцінювання (п. 4, ст. 42) [2]. Цією статтею також визначається: особливості дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними і науковими працівниками та здобувачами освіти; види академічної відповідальності науково-педагогічних і наукових працівників та здобувачів освіти; права осіб до яких є питання щодо порушень ними академічної доброчесності.

Особливим пунктом цієї статті уточнено, що «Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами» [2]. Тому саме на керівництво вищих закладів освіти, його органів самоврядування, дорадчих органів покладається висока відповідальність [2]. Перш за все, щодо створення відповідного як мотиваційного поля не порушення норм і вимог академічної доброчесності, так і прийняття низки заходів, які будуть запобіжниками у цьому процесі. До найважливіших можна віднести:

- запровадження новітніх технологій, які дають змогу запобігти або виявити академічний плагіат в наукових працях науково-педагогічних, педагогічних і наукових працівників та здобувачів вищої освіти різних рівнів. У випадку виявлення таких порушень притягнути їх до відповідальності відповідно до ст. 32 Закону України «Про вищу освіту» (2014) [1];

- роботу здобувачів із присудження наукового ступеня кандидата, доктора наук за спеціальністю захисту дослідження, наукових керівників, кафедр щодо недопущення робіт з ознаками академічного плагіату до захисту у спеціалізованих Вчених Радах;

- створення умови для роботи університетської системи забезпечення якості освітньої діяльності, наукової, якості вищої освіти, що передбачає заходи з виявлення академічного плагіату, зокрема, підключитися (використовувати) до спеціальних програми щодо перевірки наукових праць різного типу і характеру на плагіат. Такою в ХДУ є використання програми Unichesk за якою проводиться перевірка наукових публікацій, науково-методичних розробок, підручників, посібників, а також наукових фахових видань за різними галузями наук (педагогіка, психологія, економіка,

лінгвістика, природничі науки, інформаційні технології в освіті та ін.). Більшість наукових публікацій учасників освітнього процесу університету включено до університетського репозитарію [4].

– розробка і прийняття відповідних положень вченими радами університету з погодженням з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в яких увага акцентується на відповідальності кожного учасника освітнього процесу за вчинення неправоправної дії в частині дотримання академічної доброчесності [6, 7].

Ці види академічної відповідальності можуть бути деталізовані, чітко прописані та визначено шляхи їх недопущення. Університетська спільнота має можливість долучитися до творення нормативно-правових заходів у сфері академічної доброчесності, розробити, обговорити і затвердити таку базу до якої можна включити пам'ятки, кодекси, положення, вимоги (правила), поради, об'єкти тощо.

На рівні закладу вищої освіти створено структурні об'єднання, дорадчі органи, комісії з питань етики та академічної доброчесності: науково-технічна рада, науково-видавнича рада, окрема секція ради молодих вчених та аспірантів [7].

- при експертизі наукових проєктів на науково-технічних радах посилена увага цим питанням з боку експертів із числа провідних науковців університету. До конкурсу допускаються проєкти, які не мають наукову новизну, практичне значення і не використовують результати яків були досягнуто раніше [5].

На сьогодні в контексті вирішення проблем академічної доброчесності вищим навчальним закладам необхідно посилити увагу до атестації кадрів вищої кваліфікації, визначивши пріоритетні завдання урахувавши принцип автономізації закладів вищої освіти й академічної свободи учасників освітнього процесу. Для цього необхідно розробити як низку заходів, так і дотримуватися нормативної бази з цих питань Міністерства освіти та науки України.

Це документи, які стосуються механізму державного регулювання у сфері атестації кадрів вищої кваліфікації: процедури присудження наукових ступенів; правила створення та акредитації спеціалізованих учених рад; процедури офіційного визнання наукових публікацій, які містять основні наукові результати дисертацій здобувачів наукових ступенів і дослідження претендентів на присвоєння вчених звань.

До нормативних актів також відносяться порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах, а також порядок ліцензування таких освітніх програм.

Першочерговим завданням такої роботи є контроль над науковим текстом дисертаційних досліджень на рівні кафедр, спеціалізованих вчених рад по захисту дисертаційних досліджень. Міністерство освіти і науки України своїми рішеннями визначило порядок оприлюднення наукових робіт на сайтах вищих закладів освіти за місяць до розгляду, що дає можливість широкому колу науковців познайомитися з нею і не допустити порушення норм академічної доброчесності. Це відповідає наказу МОН України «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів» і дає можливість академічному середовищу оцінити зміст дисертації, наукову новизну, ступень академічної доброчесності. У цьому контексті досить суттєвим запобіжним чинником є робота експертних комісій як на рівні спеціалізованих вчених рад, так і вищої атестаційної комісії МОН України до роботи якої, як правило, залучаються провідні вчені тієї чи тієї наукової галузі [8].

У цьому процесі важливим є приведення нормативного забезпечення до вимог сьогодення, юридичного супроводу, який за Законом України «Про вищу освіту», «Про освіту» має забезпечити Національне агентство з якості освіти. Таким чином, МОН України позбудеться контрольних функцій у питаннях атестації кадрів вищої кваліфікації і впровадження академічної доброчесності.

Наше дослідження виконано на основі вивчення матеріалів засідань колегії МОН України з цих питань, листів та роз'яснень щодо окремих законодавчих актів, постанов Кабінету Міністрів, оприлюднених матеріалів атестаційної колегії МОН України. Враховано досвід роботи Херсонського державного університету.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про вищу освіту» (2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-vischu-osvitu-vidomosti2014.html>
2. Закон України «Про освіту» (2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
4. eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/>
5. Закон України «Про науково і науково-технічну експертизу» (2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>
6. Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Херсонського державного університету. Наказ Херсонського державного університету від 02.02.2018р. № 76-Д
7. Положення про Комісію з питань академічної доброчесності Херсонського державного університету. Наказ Херсонського державного університету від 02.02.2018р. № 77-Д
8. Рекомендації МОН України щодо запобігання академічного плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, доповідях, статтях тощо). Лист МОН України від 15.08.2018р. № 1/11-8681.

